ORUN

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Anlamdaş Kelimelerin Tarifi Meselesi ve Misallerle Çözüm Teklifleri*

Sibel EKŞİ[a]

[a] Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Rize, Türkiye
e-posta: sibel.eksi@erdogan.edu.tr

*Bu makale yazarın *Türkçe Sözlükte Tarif Sorunları Çözümler-Teklifler* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Dilde anlamdaşlığın olup olmadığı tartışılan konulardan biri olmaya devam etmektedir. Bu noktada önemli bir problem de sözlüklerin, anlamdaş kelimeleri müstakil olarak değil birbirleriyle tarif etme yolunu tercih etmesidir. Bu durum da sözlük kullanıcılarının kelimeler arasındaki anlam ve kullanış farkını idrak edememesine ve bu doğrultuda da zihin ve ifade dünyalarında kısır bir döngü içinde dolaşmalarına sebebiyet vermektedir. Bu çalışmada da Türkçede anlamdaş olarak görülen bazı kelimeler arasındaki anlam ve kullanış farklılıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kelimeler şunlardır: *yüz*, *çehre*, *sima*, *surat*; *arzulamak/arzu etmek*, *dilemek*, *istemek*; *izin*, *müsaade*, *ruhsat*. Araştırma nitel araştırma deseninde yürütülmüş, doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın veri kümesini sözlükler ile örnek kullanımları içerdiği için derlem ve Türk edebiyatının seçkin ürünleri olan romanlar oluşturmaktadır. Çalışmada doküman incelemesi ile toplanan veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmada, anlamdaş olarak görülen kelimelerin farklı sözlüklerdeki tarifleri ve örnek kullanışları incelenmiş ve bu kelimelerin anlam ve kullanış farklılıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler
Anlamdaşlık • anlam farklılığı • kullanım farklılığı • sözlükler

The Issue of Definition of Synonyms and Solution Proposals with Examples

ABSTRACT

Whether there is synonymy in language continues to be one of the issues discussed. An important problem at this point is that dictionaries prefer to define synonyms with each other rather than separately. This situation causes dictionary users to be unable to comprehend the difference in meaning and usage between words, and in this direction, they wander in a vicious circle in their mind and expression worlds. In this study, it is aimed to determine the differences in meaning and usage between some words that are seen as synonyms in Turkish. These words are: *yüz*, *çehre*, *sima*, *surat*; *arzulamak/arzu etmek*, *dilemek*, *istemek*; *izin*, *müsaade*, *ruhsat*. The research was conducted in qualitative research design and document analysis was conducted. The data set of the research consists of dictionaries and corpus as it contains sample uses and novels, which are distinguished products of Turkish literature. The data collected through document analysis were analysed through content analysis. In the study, the definitions and sample uses of the words seen as synonyms in different dictionaries were examined and the differences in meaning and usage of these words were tried to be revealed.

Keywords
Synonymy • difference in meaning • difference in usage • dictionaries

Atıf: EKŞİ, Sibel. "Anlamdaş Kelimelerin Tarifi Meselesi ve Misallerle Çözüm Teklifleri". *Orun*, 1. sy. (2025): 81-99. https://doi.org/10.65552/orun.2025.1.004

Başvuru: 13.02.2025 **Kabul:** 25.04.2025

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Giriş

Anlamdaşlık (Fr. Synonymie, İng. synonymy) sözlüklerde, "iki veya daha çok kelimenin aynı anlama gelmesi, ayrı kelimelerin aynı anlamı belirtmesi"[1]; "iki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı gösterenlerin aynı gösterileni belirtme özelliği"[2] şeklinde tarif edilmiştir. Anlambilimciler ve dilbilimciler anlamdaşlık üzerinde çeşitli araştırmalar yapmışlardır. Bu noktada mutlak anlamdaşlığın var olup olmadığı da tartışılan konulardan biri olmuştur. Apresjan[3] anlamsal tanımları tam olarak eşleşenleri tam anlamdaş, kısmen örtüşenleri ise yarı anlamdaş olarak kabul etmektedir. Amerikan yapısalcılığın en mühim temsilcilerinden biri olan Bloomfield'a[4] göre biçim farklıysa mana da farklıdır ve dolayısıyla gerçek anlamdaşlık yoktur. Lyons[5], iki veya daha fazla kelimenin sadece şu üç şartı sağladığı takdirde mutlak anlamdaş olacaklarını belirtir: 1. Bütün anlamları aynıdır. 2. Bütün bağlamlarda anlamdaştırlar. 3. Anlamın bütün boyutlarında semantik olarak eşdeğerdirler. Jackson[6] da anlamdaşlığı iki kelimenin bütün bağlamlarda yer değiştirilerek kullanılması şeklinde açıklamış ancak dillerde bu şekilde mutlak anlamdaşlığın olmadığını ifade etmiştir. Leech[7] de iki kelimenin tamamen aynı anlamı sağlamasının oldukça güç olduğunu belirtmiştir. İnsanlar farklı kelimeleri aynı anlamları karşılayacak şekillerde kullansalar da bu durum o kelimelerin aynı anlamı taşıdığını göstermez[8] Apresjan[9] tam anlamdaş kelimelerin anlam olarak örtüşebileceğini ancak stilistik (bazı kelimelerin daha resmî bazılarının daha günlük dilde kullanılması), eşdizimlilik ve sözdizimsel (bazı kelimelerin belirli kelime ve cümle yapılarıyla daha sık kullanılması) farklılıklar gösterebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca tam anlamdaşlığın dilin her alanında eşit derece yaygın olmadığını özellikle mecazi anlamlar, ödünç kelimeler ve arkaizmler gibi dilin belirli alanlarında daha yaygın kullanıldığını belirtmektedir. Bugün anlamdaş olarak düşünülen bazı kelimelerin geçmişte aslında değişik anlamlarda kullanıldıklarını günümüzde anlamlarının birbirine yaklaştığı görülmektedir.[10]

Anlamdaşlık sadece dilin kendi kelimelerinde zaman içerisinde birtakım anlam olayları neticesinde oluşmaz. Ödünçleme yoluyla da dile yerleşen kelimeler arasında anlamdaşlık

[1] Ahmet TOPALOĞLU, *Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 59.

[2] Berke VARDAR, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Multilingual, 2002), 94.

[3] Juri APRESJAN, *Systematic Lexicography*, (Oxford: Oxford University Press, 2000), 14.

[4] Leonard BLOOMFIELD, *Language*, (New York: Holt, 1933), 145.

[5] John LYONS, *Linguistic Semantics: An Introduction*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 61.

[6] Howard JACKSON, *Words and Their Meaning*, (New York: Routledge, 1988), 65-66.

[7] Geoffrey LEECH, *Semantics: The Study Of Meaning*, (London: Penguin Books, 1981), 14.

[8] Eve V. CLARK, "Conventionality and Contrast: Pragmatic Principles with Lexical Consequences", *Frames, Fields and Contrasts: New essays in Semantic and Lexical Organization* içinde, ed. Eva Fedder KITTAY ve Adrienne LEHRER (New Jersey: Routledge, 1992), 180.

[9] Juri APRESJAN, *Systematic Lexicography*, 37-38.

[10] Doğan AKSAN, *Türkçenin Sözvarlığı*. (Ankara: Engin Yayınevi, 1996), 157.

oluşabilmektedir. Dil, yalnızca kendinde mevcut olmayan kavramların karşılığı olarak yabancı dillerden kelime almaz aynı zamanda anlam genişliği sağlamak ve kelime dağarcığını artırmak için de ödünçleme yapar[11] Günümüz Türkçesinde anlamdaş olarak kabul edilen çoğu kelime yabancı dillerden çeşitli yollarla dilimize girmiş ancak farklı bağlamlarda kullanılarak zaman içinde kendi hüviyetlerini kazanmıştır. Dilde en az çaba ilkesi gereğince iki kelime tamamen birbiriyle aynı manaya ve kullanışa sahip olduğunda dil o kelimelerden birini kullanmayı tercih eder, öbürü ise tarihin tozlu sayfalarında kalır. *Uçak* ve *tayyâre* kelimelerine bakıldığında *tayyâre* kelimesi Arapça *tayeran* kelimesinin çekimlenmesiyle Türkçede kullanılmıştır ancak zamanla *uçak*, *tayyâre*nin yerini alarak *tâyyare*yi kullanımdan düşürmüştür. Adamska-Sałaciak[12] anlamsal ayırt ediciliğin sözlüklerin var oluş sebebi olduğunu bu sebeple biçim olarak farklı ama anlam olarak aynı olan kelimelerin bir dilde bulunmasının bir gerekçesinin olmadığını dolayısıyla da aynı kavramı ifade eden kelimelerden birinin kullanıştan düşme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. "Bir kavrama bir kelime ilkesi benimsendikten sonra, birden fazla kelimenin aynı anlamı yansıtması düşünülemez."[13] Genel olarak araştırmacıların birleştiği nokta ise dillerde mutlak olarak bir anlamdaşlığın olmadığı ancak kelimelerin belirli bağlamlarda birbirine yakın anlamları karşılayabileceği görüşüdür.

Mutlak anlamdaşlık yoksa ve bugün anlamdaş olarak kabul edilen kelimeler bütün bağlamlarda birbirlerinin yerine kullanılamıyorsa sözlükte de bu kelimelerin birbirinden bağımsız olarak ayrı ayrı tarif edilmesi gerekir. Her insanın bir kimliği olduğu gibi her kelimenin de bir kimliği vardır. Kelimelerin esas kimliği sözlüklerde ortaya çıkmakta ve insanlar düşünebilmeyi, düşüncelerini doğru bir şekilde ifade edebilmeyi sözlüklerdeki tariflerin yeterliliğiyle sağlayabilmektedir. Kelimeler, kendi manalarıyla değil de kendilerine yakın manalara sahip kelimelerle tarif edildiğinde kimlikleri de belirsizleşmekte ve buna paralel olarak düşüncelerdeki kesinlik sınırı kaybolmakta bunun sonucunda da kişilerin söylemek istedikleriyle söylediği şeyler birbiriyle uyuşmamaktadır.

Aristoteles[14] tarifi, "bir şeyin ne olduğunu açıklayan söz" olarak izah etmiştir. Tarif aslında en kısa izahıyla "Bu nedir?"in cevabıdır. Sözlüklerde kullanılan tarif etme yöntemleri oldukça çeşitlidir. Bunlardan biri de "anlamdaşlar yöntemi" dir. Anlamdaşlar yöntemi madde başı kelimeyi anlamı zaten bilinen anlamdaşıyla tarif etmektir[15] Sözlüklerde

[11] Halil İbrahim ÖZDEN, "Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık Ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık İçindeki Yeri", *KMÜ Sosyal ve Ekonomık Araştırmalar Dergısi*, 16, I. özel sayı, (2014): 161. https://doi.org/10.18493/kmusekad.40568

[12] Arleta ADAMSKA-SAŁACİAK, "Equivalence, Synonymy, and Sameness of Meaning in a Bilingual Dictionary", *International Journal of Lexicography*, 26, 3. sy. (2013): 330.

[13] Doğan AKSAN, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana çizgileriyle)*, (Ankara: A. Ü. Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları, 1978), 72.

[14] ARISTOTELES, *Orgonon II*., müt. Hamdi Ragıp Atademir, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989), 106.

[15] Richard ROBİNSON, *Definition*, (Oxford: Clarendon Press, 1962), 94.

bilhassa soyut kelimeler analitik olarak kolay bir şekilde tarif edilememekte ve sözlükbilimciler bu sebeple anlamdaşlarla tarif etme yoluna başvurmaktadır[16] Sözlüklerde kelimeleri anlamdaşlarıyla tarif etmek sözlükbilimcilere pratikte kolaylık sağlasa da kullanıcıların kelimelerin gerçek mahiyetini anlamasına mani olmaktadır. Sözlükler, kelimeler ve anlamdaşlar arasındaki münasebet hakkında çok az şey söylemektedir.[17] "Sözlükler bir kelimenin manasını, karşılığına başka bir kelime koyarak değil o kelimeyi izah ederek vermelidir."[18] Böylece yakın manaya sahip olan kelimeleri birbirleriyle değil de kendilerine has özelliklerle tarif etmek sözlüklerin de niteliğini artıracaktır.

"Anlamdaş kelimeler anlam bakımından birbirine benzer olmakla birlikte, birini diğerinden ayıran bir ayrıntıya sahiptir. Anlamdaş kelimelerin birbiriyle olan anlam yakınlığını açıklamaktan çok, anlam farklılıklarını açıklamak daha zordur."[19] ASKERÎ yakın anlamlı kelimeler arasındaki farkların ortaya koyulmasını sağlayan birkaç hususta bahsetmiştir:

1. "Anlamları arasında fark murâd edilen iki lafzın kullanılma farklılığı
2. Aralarında fark talep edilen iki mananın sıfatlarına bakmak,
3. Söz konusu iki anlamın teviline bakmak,
4. Söz konusu iki kelimenin fiillerinin geçişlilik kazandığı harflere bakmak,
5. Zıtlarına bakmak,
6. İştikakına (türeyişine) bakmak,
7. Lafzın kalıbının (sîğasının) kendisi ile yakın anlamlı kelime arasında fark gerektirip gerektirmeyeceğine bakmak,
8. İki lafzın hakikatine veya ikisinden birinin lügatteki aslına bakmak.[20]

Bu çalışmada Türkçede anlamdaş olarak görülen kelimeler arasındaki kullanış ve anlam farklılıkları tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu kelimeler şunlardır: yüz, çehre, sima, surat; arzulamak/arzu etmek, dilemek, istemek; izin, müsaade, ruhsat.

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, veri toplama kaynakları, veri toplama aracı ve verilerin analizi aşamaları hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu çalışma, yakın anlama sahip birkaç kelimenin anlam farklarını ortaya koymak üzere nitel araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; doküman analizi, görüş-

[16] Howard JACKSON, *Lexicography: An Introduction*, (London: Routledge, 2002), 94.

[17] Frank Robert PALMER, *Semantics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1976), 63.

[18] Yasin YAYLA, "Türkiye Türkçesinde Mana Birleşmesi Problemi: "Gaye", "Hedef", "Maksat", "Amaç" Örneği", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20. sy. (2020): 154 DOI: 10.29000/rumelide.791112.

[19] Günay KARAAĞAÇ, *Anlam (Anlam Bilimi Ve İletişim)*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 274.

[20] Ebû Hilâl el-ASKERÎ, *Arap Dili'nde ve Kur'ân'da: Farklar Sözlüğü: el-Furûq fi 'l-Luğa*, 1. bsk, İşaret Yayınları 124 (İstanbul: İşaret Yayınları, 2009), 135.

me, gözlem vb. nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların tabii bir ortamda bütüncül bir biçimde tespit edilmesi yoluyla nitel bir sürecin takip edildiği araştırmaları kapsamaktadır[21]

Veri Toplama Aracı

Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek[22] doküman incelemesini "araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılabilecek bir veri toplama yöntemi" olarak izah etmişlerdir. Çalışmada yüz, çehre, sima, surat; arzulamak/arzu etmek, dilemek, istemek; izin, müsaade, ruhsat kelimeleri arasındaki anlam ve kullanım farklarını tespit edebilmek için sözlüklerden, örnek kullanımları içerdiği için derlemden ve Türk edebiyatının seçkin ürünleri olan romanlardan faydalanılmıştır ve bunlar araştırmanın veri kümesini oluşturmuştur. Çalışmada kullanılan veriler, etik kurul izni gerektirmemektedir.

Verilerin Analizi

Çalışmada doküman incelemesi ile toplanan veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. "İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tarif edilir. Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir."[23] Araştırmada, anlamdaş olarak görülen kelimelerin örnek kullanımları incelenmiş ve bu kelimelerin anlam farklılıkları bulgular kısmında ortaya koyulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde kelimeler yakın anlamlılarına göre üç kısım hâlinde incenelecektir. 1. Yüz, çehre, sima, surat, 2. Arzulamak/arzu etmek, dilemek, istemek. 3. İzin, müsaade, ruhsat

1. Yüz, çehre, sima, surat

- **y**üz**:** [< Eski Türk. *yü:z* "The face"[24]]. "Kafanın, alın, göz, ağız yanak bulunan ön kısmı".[25] "Başın, üzerinde alın, kaş, göz, burun, yanaklar, ağız, ve çene bulunan ön kısmı, surat, çehre".[26] "Başta saç, kulak ve çene altı ile sınırlanan alın, göz, bu-

[21] Ali YILDIRIM ve Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11. bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018). 41.

[22] Ali YILDIRIM ve Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* 189.

[23] Şener BÜYÜKÖZTÜRK vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* 24. bs. (Ankara: Pegem Akademi, 259), 259.

[24] Gerard CLAUSON, *An Etymological Dictionary of Prethirteenth-Century Turkish*, (Oxford: Oxford University Press, 1972), 1983[a]

[25] M. Nihat ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, (İstanbul: Arkın-Ofset Basımevi, 1971), 606[a].

[26] İlhan AYVERDİ ve Ahmet TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük,*

run, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm; sima; çehre; surat; veçhe".[27] "Çehre".[28] "Çehre, vecih, rûy".[29] "Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat".[30]

- Kelimenin kullanış**ına** örnek cümleler:
- *"Uzun, dört köşe **yüz**ü, beyaz, seyrek sakalı, büyük, kestane rengi çok yumuşak bakışlı gözleriyle insanın üzerinde garip bir tesir yapardı."*[31]
- *"Onun için alnında çizikler, yanıklar, **yüz**ünde eziklik belirtileri var."*[32]
- *"Elifin **yüz**ü acıydı, **yüz**ünün derin, acılı kırışıklığı ayışığında bile belli oldu."*[33]
- *"Sorulanlara verdiği cevap, derin bir hayret ifade eden **yüz**ünü ve başını eğip..."*[34]
- *"Boyun bölgesindeki spazm, **yüz** kaslarını da etkiler."*[35]
- Sözlükteki tariflere bakıldığında yüz kelimesinin başın ön kısmı olarak çehre, surat ve sima kelimeleriyle izah edildiği görülmektedir. Örneklere bakıldığında ise yüz kelimesinin insan vücudunun bir bölümü olarak daha çok mekanik bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.
- çehre**: [**< Fars. ***çihre – çehre*** "Face, countenance".[36] "Yüz, surat".[37] "İnsan yüzü".[38] (Nişanyan, 2020, s. 168)]. "1. Yüz, surat. 2. Surat etme, ekşi yüz".[39] "1. Gözlerle, ağız, burun ve yanakların meydana getirdiği yüz. 2. Abusluk, çatık suratlılık".[40] "1.Yüz, surat, sîmâ. 2. Yüz ifâdesi. 3.*teşmil.*Şahsiyet, insan, sîmâ 4. Görünüş. 5. Surat asma, somurtkanlık".[41] "1. İnsanda başın saçlar, kulak ve çene

cilt 3 O-Z, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), 3458.

[27] Yaşar ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 5. c. (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), 5410[b].

[28] Andreas TIETZE, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati cilt 9 Y-Z*, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2019), 450.

[29] ŞEMSEDDİN SÂMÎ: *Kâmûs-ı Türki*,1. c. (Dersaâdet: İkdam Matbaası, 1317 [=1900]), 1561[a].

[30] Türk Dil Kurumu, "Yüz", *Güncel Türkçe Sözlük* içinde, (Erişim tarihi: 04.03. 2025), https://sozluk.gov.tr/

[31] Ahmet Hamdi TANPINAR, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008), 31.

[32] AHMED RASİM, *Şehir Mektupları*. (İstanbul: Karanfil Yayınları, 2005), 33.

[33] Yaşar KEMAL, *Ölmez Otu*. (Ankara: Tekin Yayınevi, 1983), 123.

[34] Refik Halid KARAY, *Gurbet Hikâyeleri Yeraltında Dünya Var,* (İstanbul: İnkılâp, 2009), 108.

[35] TS Corpus, "yüz" maddesi, (Erişim tarihi: 12.03.2024), https://tscorpus.com/

[36] Francis Joseph STEINGASS, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, (London: Routledge & Kegan Paul Limited, 1963), 405[a].

[37] Ziya ŞÜKÛN, *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftâr Ferhengi Ziya,* 4. fasikül, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967), 736.

[38] Sevan NİŞANYAN, *Nişanyan Sözlük-Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, (İstanbul: Liberus Kitap, 2020), 168.

[39] M. Nihat ÖZÖN, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1971), 123[a].

[40] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 134[a].

[41] İlhan AYVERDİ ve Ahmet TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, cilt 1 A-G*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005), 542.

altı ile sınırlanmış bölümü; yüz; sima; surat. 2. Yüzünün özellikleri ile özdeşleşmiş kişi; şahsiyet, kişilik. 3. Yüzdeki ifade".[42] "Yüz, sima".[43] "Yüz, insan yüzü, suret".[44] "1. Yüz, vecih, suret. 2. Abusluk, ekşi yüz, dargınlık".[45] "1. Yüz. 2. *mec.* **Görünüş. 3.** *mec.* Kimlik".[46]

- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"**Çehre**ler azgın, dargın, kızgın; şemsiyesi yırtılan güya kendisi dikkat ediyormuş gibi söyleniyor."*[47]
- *"Bu sarı ve perişan **çehre**, bir gurbetzedenin acınacak **çehre**siydi."*[48]
- *"Onlardan biri eline geçince **çehre**si adeta yumuşardı."*[49]

*"Onun pek şarklı ve hatta Asuri bir **çehre**si ve manzarası vardı."*[50]

- *"Geleneğimiz var ama henüz bir **çehre** kazandırabilmiş değiliz tiyatroya."*[51]
- *Tariflerde **çehre** kelimesinin yüz, surat ve sima ile izah edildiğini aynı zamanda yüz kelimesinin tariflerinden farklı olarak görünüş ve ifade özelliklerine değinildiği görülmektedir. Örneklere bakıldığında ise his ve duyguların ön plana çıktığı görülmektedir.*
- **sima**: [< Ar. *simā* "Alâmet ve nişan"][52]. "Beniz, çehre"[53]. "Yüz, surat"[54]. "1.Yüz, çehre. 2.Kimse, şahıs, şahsiyet, tip".[55] "1. Yüz, çehre, beniz. 2. Kişi, insan, kimse, tip".[56] "Çehre, çehrenin tarz-ı mahsusu".[57] "Yüz alâmetleri,çehre, beniz".[58] "1. Yüz. 2**.** Kimse, insan, tip".[59]
- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:

---

[42] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 1:911[b].

[43] Andreas TIETZE, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı cilt 1 A-E*, (İstanbul-Wien: Simurg Yayıncılık, 2002), 487[a].

[44] MUALLİM NÂCÎ, *Lugat-ı Nâcî*, (İstanbul: Asr Matbaası, 1310 [=1893]), 338[b].

[45] ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türki,* 1:525[b].

[46] "Çehre" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

[47] AHMED RASİM, *Şehir Mektupları*, 29.

[48] AHMED HÂŞİM, *Paris, Frankfurt Yahut Hiç!*, (İstanbul: Natos Kitap Yayınevi, 2008), 86.

[49] TANPINAR, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, 343.

[50] Abdülhak Şinasi HİSAR, *Geçmiş Zaman Edipleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 38.

[51] TS Corpus, "Çehre" maddesi.

[52] el-FÎRÛZÂBÂDÎ, *el-Ukyânûsu 'l-basît fî tercemeti 'l-kâmûsi 'l-muhît*, çev. Mütercim Âsım Efendi, c. 3 (İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1272), 786.

[53] ÖZÖN, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 701[b].

[54] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 516[b].

[55] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3:2799[a].

[56] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük,* 4:4244[a].

[57] MUALLİM NÂCÎ, *Lugat-ı Nâcî*, 489[b].

[58] ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türki*, 1:758[c].

[59] "Sima" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

- *"Bir melek **sima**ydı Meryemce, gül gibi."*[60]
- *"Polis müdüriyetinin büyük kapısından çıkarak Ankara caddesine doğru yürürken az çok tanıdığı bir **sima** ile karşılaştı."*[61]

*"İstanbul gümrüğünün tanıdığı belli başlı **sima**lardan biri olmuştu."*[62]

*"Hamdullah Suphi o zamanlarda, dışarıda edebi **sima**lardan birkaçını, mesela Halit Ziya ve Faik Ali beyleri tanır, onlarla görüşür ve bize onlardan bahsederdi."*[63]

- *"Dış işleri'nde saygın bir **sima** Sermet Atacanlı 1952 yılında Ankara'da doğdu."*[64]
- Sima kelimesi sözlüklerde çoğunlukla yüz, surat ve çehre ile tarif edilmiş birkaç sözlükte de şahsiyet, insan izahlarına yer verilmiştir. Örneklerde ise sima kelimesinin fizyolojik yahut da hissiyat olarak değil bir şahsiyet olarak kullanıldığı görülmektedir.
- **surat:** < Ar. *ṣūret* "Yüz".[65] "1.Yüz, çehre: 2. *mec.* Asık yüzlülük, somurtkanlık".[66] "1. Yüz; çehre. 2. Somurtkanlık, asık yüzlülük. 3. Soğuk davranma".[67] "Yüz, çehre".[68] "1. Yüz. 2**.** *mec.* Somurtkanlık, asık yüzlülük. 3. *mec.* Soğuk davranma".[69]
- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:

*"Kazık kadar herif, üstelik **surat**sız da."*[70]

- *"Dişlerini sıkıyor, ulan ulan it **surat**lılar..."*[71]
- *"Sosyalizm, hiç ağlayan yüzlü, azgın **surat**lı olabilir mi?"*[72]
- *"Behey eli kanlı, akbaba **surat**lı şaşkalozu!"*[73]
- *"Yatırımcılar Fransız Borsası'na karşı **surat** asıyor."*[74]
- Surat kelimesinin sözlüklerde yüz, sima ve çehre ile birlikte aynı zamanda somurtkanlık manasıyla da izah edildiği görülmektedir. Örneklerde de surat kelimesi olumsuz, çirkin anlamları taşıyacak şekilde kullanılmaktadır.

[60] KEMAL, *Ölmez Otu*, 123.

[61] Peyami SAFA, *Arsen Lüpen İstanbul'da*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2001), 129.

[62] TANPINAR, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, 343.

[63] HİSAR, *Geçmiş Zaman Edipleri,* 38.

[64] TS Corpus, "Sima" maddesi.

[65] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 525[c].

[66] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* 3:2860.

[67] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 4:4358[b].

[68] TIETZE, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati cilt 7 S-Ş*, 490.

[69] "Surat" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

[70] Orhan KEMAL, *Yağmur Yüklü Bulutlar* (İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974), 13.

[71] Yaşar KEMAL, *Sarı Sıcak*, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1991), 204.

[72] Yaşar KEMAL, *Zulmün Artsın*, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1994), 270.

[73] SAFA, *Arsen Lüpen İstanbul'da*, 260.

[74] TS Corpus, "Surat" maddesi.

2. Arzulamak/arzu etmek, dilemek, istemek

- **arzulamak:** < Fars. *ārzū* "Arzu etmek, istemek".[75] "Bir şeyi candan ve yürekten istemek, arzu etmek"[76]. "Bir şeyi elde etmek için şiddetli istek duymak, arzu etmek. 2. Karşı cinsten birine karşı cinsî istek duymak.".[77] "İstek duymak".[78] "Cân u yürekten istemek, temenni etmek. 2. Göreceği gelmek, özlemek, müştâk olmak".[79] "İstemek".[80]
- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"Yaşar Bey ilaçla uyur, uyanıklığın vuzuhuna, kalkar kalkmaz aldığı birkaç aspirinle erer, ilaçla iştihasını açar, ilaçla hazmeder, ilaçla dışarıyı çıkar, ilaçla aşk yapar, ilaçla* ***arzulardı****."*[81]
- *"Belki 1 kere çalıyorum 1 hafta boyunca ama o anda gitar çalmayı o kadar* ***arzuluyorum*** *ki çalamazsam kendimi kötü hissediyorum."*[82]
- *"Öğrencilerimin kitap kokusunu duymasını istiyorum, kitaplarla yetişmelerini* ***arzu ediyorum*** *diyordu."*[83]
- *"Türkiye'yi güçlü bir biçimde diğer Avrupa devletleri arasında görmeyi* ***arzuladı."***[84]
- Tarifler incelendiğinde arzulamak/arzu etmek kelimesi istemek kelimesiyle izah edilmektedir. Örneklere bakıldığında ise bu kelimenin kişinin hayalini kurduğu şey için içten gelen yoğun ve manevi bir his anlamında kullanıldığı görülmektedir.
- **dilemek:** [< Eski Türk. *tile* "Originally, to seek (for something Acc.): hence, to desire (something Acc.); to ask (someone Abl.) for (something Acc.)".[85] "İstemek, talep etmek"].[86] "Bir isteğin olmasını istemek".[87] "Bir şeyin gerçekleşmesini veya olmasını istemek, temenni etmek, niyaz etmek. 2. Bir şeye

[75] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 43[c].

[76] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* 1:175.

[77] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 1:307[a].

[78] TIETZE, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı cilt 1 A-E*, 205[a].

[79] ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kamus-ı Türki, cilt 1*, 29[b].

[80] "Arzulamak" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

[81] Ahmet Hamdi TANPINAR, *Huzur*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 159.

[82] TS Corpus, "arzulamak" maddesi.

[83] TS Corpus, "arzu etmek" maddesi.

[84] TS Corpus, "arzulamak" maddesi.

[85] CLAUSON, *An Etymological Dictionary of Prethirteenth-Century Turkish*, 492[a].

[86] NİŞANYAN, *Nişanyan Sözlük,* 209.

[87] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 171[b].

erişmeyi istemek, arzu etmek, talep etmek".[88] "1. Sahip olmadığı bir şeyin veya bulunmadığı durumun gerçekleşmesini istemek; arzu etmek; murat etmek. 2. Birinden bir şeyin yapılmasını istemek; rica etmek; talep etmek.".[89] "Talep etmek, istemek".[90] "1. İstemek, arzu etmek. 2. Aramak, isetemek, talep etmek".[91] "1. Birinden bir şeyin yapılmasını istemek; rica etmek. 2. Bir şeyin gerçekleşmesini veya olmasını istemek; arzu etmek.".[92]

- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"Vaktiyle çalıştığı iplikhanenin asık yüzlü ustası elini nezaketle sıktı, başarılar **dile**di."*[93]
- *"Şüphesiz, büyük şair can çekişirken gözlerinin feri sönmeye, ebedi zulmete dalmıya başladığı için, humma içinde bunalmış bir adamın su istemesi gibi, ancak fizyolojik bir ihtiyaçla aydınlık **dile**mişti.".*[94]
- *"Hem öyle bir bakış ki manası: 'Dile benden ne **dile**rsin?'"*[95]
- *"Kendisine sağlıklı uzun ömürler **diliyorum**." (TS Corpus, Erişim tarihi: 12.03.2024)*[96]
- *"Ulusu böyle felaketlerden esirgemesini Allah'tan **diledi**."*[97] *(TS Corpus, Erişim tarihi: 12.03.2024)*
- Tarifler ve örnekler incelendiğinde dilemek kelimesinin kişinin kendi çabası dışında başka birinden o şeyin yapılmasını beklemek anlamının olduğu görülmektedir.
- **istemek:** < Eski Türk. *iste-* "to wish; to wish for (something Acc.)".[98] "İstek duymak, bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek".[99] "(Bir şeye karşı) İstek duymak, (o şeyi) arzulamak, arzu etmek".[100] "İstek duymak, arzulamak.".[101] "Arzulamak".[102] "İstek duymak, arzulamak"[103].

[88] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* 1:710.

[89] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 2:1223[a].

[90] TIETZE, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı cilt 1 A-E*, 818[a].

[91] ŞEMSEDDİN SÂMÎ: *Kâmûs-ı Türki*, 1:644[c].

[92] "Dilemek" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

[93] Orhan KEMAL, *Ekmek Kavgası*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2007), 15.

[94] Refik Halid KARAY, *Sakın Aldanma İnanma Kanma* (İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1942), 138.

[95] KARAY, 41.

[96] TS Corpus, "dilemek" maddesi.

[97] TS Corpus, "dilemek" maddesi.

[98] CLAUSON, *An Etymological Dictionary of Prethirteenth-Century Turkish*, 243[a].

[99] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 323[b].

[100] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* 2:1443.

[101] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 2:2227[a].

[102] TIETZE, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati cilt 3 F-J*, 648.

[103] "İstemek" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"Ve bilhassa **iste**rdim ki 'Gezi bağlarında bir top gülüm var' türküsünü söylesin."*[104]
- *"Listeyi alır almaz, hepsinden birer tabak yemek **iste**dim."*[105]
- *"Bir başka gün benden bir kitap **iste**di."*[106]
- *"Eğer benim öz evlatlanm da böyle çıkacaksa **iste**mem; ahretlikle, beslerneye razıyım."*[107]
- *"Şimdiki İtalya kralı da veliahtlığı zamanında İstanbul'a gelmiş, bir Türk hanımıyla görüşmek **iste**miş..."*[108]
- İstemek kelimesi sölüklerde arzu etmek, dilemek kelimeleri ile tarif edilmektedir. Örneklere bakıldığında bu kelimenin müşahhas ve belirli şeylerin talep edilmesi anlamında kullanıldığı görülmektedir.

3. İzin, müsaade, ruhsat

- **izin:** < Ar. *izn* "Bir şeyde yasağın kalkması".[109] "Bir işteki yasağın kalkması".[110] "Bir şeyi yapmak için verilen serbestlik, müsaade".[111] "Bir şey yapabilmek için tanınan serbestlik, hak, yetki, müsaade, ruhsat".[112] "Müsaade; mezuniyet".[113] "Destur".[114] "Bir işte memnuiyet ve yasağın ref'i, ruhsat, destur, icazet".[115] "Bir şey yapmak için verilen veya alınan özgürlük; cevaz, destur, icazet, müsaade, ruhsat".[116]
- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"Doktorlar konuşmasına **izin** vermedikleri için konuşmuyor, konuşulmuyor, konuşamayıp, konuşulmayışına ise sinirleniyordu."*[117]

---

[104] Ahmet Hamdi TANPINAR, *Beş Şehir*, (İstanbul: MEB, 1969), 164.

[105] AHMED RASİM, *Şehir Mektupları*, 50.

[106] KEMAL, *Ekmek Kavgası,* 24.

[107] Refik Halid KARAY, *Kirpinin Dedikleri*, (İstanbul: İnkılâp, 2009[b]), 190.

[108] HİSAR, *Geçmiş Zaman Edipleri*, 55.

[109] ÖZÖN, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 372[b].

[110] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 323[c].

[111] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* 2:1484.

[112] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 2:2282[a].

[113] TIETZE, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati cilt 2 F-J*, 435[a].

[114] MUALLİM NÂCÎ, *Lugat-ı Nâcî*, 42[b].

[115] ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türki*, 1:86[a].

[116] "İzin" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

[117] AHMED RASİM, *Şehir Mektupları*, 144.

- *"Sokağa çıkmak icin **izin** alamadığım günlerdeki halimi sormayınız artık."*[118]
- *"Hayli müşkülat ve mücadeleyle kağıdın komisere okutturulmasına **izin** verilir."*[119]
- *"Yüksek dozda kullanımı ile üriner sistem tümörlerinin gelişimi arasında saptanan ilişki bu tatlandırıcının bir süre yasaklanmasına sebep olmuştur, daha sonra **izin** verilmiş ve kullanım dozu minumuma indirilmiştir*[120]
- İzin kelimesinin tarif ve örnek kullanımlarına bakıldığında iki unsurun ön plana çıktığı görülmektedir: 1. Yasağın kalkması. 2. Kişinin hakkını kullanmayı talep etmesi.
- **müsaade:** < Ar. *musā'ade* "1. Yardım. 2. İzin".[121] "İzin".[122] "İzin. 2. Uygun, eleverişli olma, elverişlilik.".[123] "1. Yardım. 2. Bir işi yapmak için alınan veya verilen serbestlik, izin, icazet, ruhsat. 3. Elverişli olma durumu, uygunluk."[124] "İzin".[125] "Yararlık etmek, elverişlilik, rıfk u mülâyemet göstermek. 2. Fırsat ile ruhsat vermek.".[126] "1. Yardım, muavenet. 2. İzin, mezuniyet, mani olmayıp serbest bırakma".[127] "1. İzin. 2. Elverişli olma, elverişlilik".[128]
- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"Vapura yirmi dakika var. Bana **müsaade**!"*[129]
- *"Hâlbuki Ahmet Hikmet için bu **müsaade** kolaylıkla verildi."*[130]
- *"Onlar da temizlenip tamamıyla paklanıncaya kadar öyle taşkın sevgi kucaklaşmalarına **müsaad**e etmedik."*[131]
- *"Bu tür cinayetler işleyenlere verilecek cezaların azaltılmasına **müsaade** eden mevzuat hâlâ geçerlidir."*[132]

---

[118] Hüseyin Rahmi GÜRPINAR, *Hakka Sığındık*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 67.

[119] Hüseyin Rahmi GÜRPINAR, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 67.

[120] TS Corpus, "izin" maddesi.

[121] ÖZÖN, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 563[b].

[122] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 451[c].

[123] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2:2227.

[124] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 3:3390[b].

[125] TIETZE, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. cilt 5 M-N*, 280.

[126] MUALLİM NÂCÎ, *Lugat-ı Nâcî*, 709[a].

[127] ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türki*, 2:1332[c].

[128] "Müsaade" içinde *Güncel Türkçe Sözlük*.

[129] AHMED RASİM, *Şehir Mektupları*, 12.

[130] HİSAR, *Geçmiş Zaman Edipleri,* 202.

[131] GÜRPINAR, *Hakka Sığındık*, 106.

[132] TS Corpus, "müsaade" maddesi.

- *"Net iç varlıklar tavanları korunurken her üç aylık dönem içerisinde sınırlı esnekliğe **müsaade** edilecektir."*[133]
- Tarif ve örnekler incelendiğinde müsaade kelimesinin daha çok bir işin yapılabilmesi için uygun, elverişli ortamın sağlanması manasında kullanıldığı görülmektedir.
- **ruhsat:** < Ar. *ruḫṣat* "İzin, müsaade".[134] "İzin"[135]. "1. İzin, müsaade. 2. Bir işe izin verildiğini bildiren belge, ruhsatnâme."[136] "1. İzin, müsaade. 2. İzin belgesi, ruhsatname"[137]. "Müsaade, izin".[138] **"İzin.".**[139] **"İzin, mezuniyet, icazet, müsaade"** (Ş. Sâmî, 1317 [=1900]: I, 661[a]).[140] "İzin".[141]
- Kelimenin kullanışına örnek cümleler:
- *"Doktor raporunu yazdı, savcı defnine **ruhsat** verdi, sonra da usulen tahkikata girişti."*[142]
- *"Yarından tezi yok "Ziçni Paşa'nın raporlarını takip cemiyeti hayriyesi" unvanı altında bir cemiyet **ruhsat**ı alayım.*[143]
- *"İş yeri açtığım zaman **ruhsat** almak için başvurdum." (TS Corpus, Erişim tarihi: 12.03.2024)*[144]
- *"Ulaştırma Bakanlığından **ruhsat** alarak hala kendi altyapılarını kuramıyorlar*[145]
- *"Aracıdan otomobil alınıyorsa **ruhsat** sahibiyle görüşülmek istendiği belirtilmeli ve mutlaka görüşülmelidir."*[146]
- Ruhsat kelimesi sözlüklerde izin ve müsaade olarak izah edildiği örneklerde ise bu kelimenin kişinin bir şeyi kullanmak veya işletmek için hak talep etmesi anlamında kullanıldığı görülmektedir.

---

[133] TS Corpus, "müsaade" maddesi.

[134] ÖZÖN, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 664[a].

[135] ÖZÖN, *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*, 495[b].

[136] AYVERDİ ve TOPALOĞLU, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2:2601.

[137] ÇAĞBAYIR, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 4:3981[a].

[138] TIETZE, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, cilt 6 O-R*, 506.

[139] MUALLİM NÂCÎ, *Lugat-ı Nâcî*, 435[a].

[140] ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türki*, 1:661[a].

[141] "Ruhsat" *Güncel Türkçe Sözlük* içinde.

[142] KEMAL, *Ekmek Kavgası*, 34.

[143] *Kirpinin Dedikleri*, 146.

[144] TS Corpus, "ruhsat" maddesi.

[145] TS Corpus, "ruhsat" maddesi.

[146] TS Corpus, "ruhsat" maddesi.

Sonuç

Çalışmada yüz, çehre, sima, surat; arzulamak/arzu etmek, dilemek, istemek; izin, müsaade, ruhsat kelimeleri arasındaki anlam ve kullanım farkları sözlüklerdeki tariflere ve örnek kullanımlarına bakılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yüz, çehre, sima, surat kelimelerine bakıldığında yüz kelimesinin fizyolojik ve mekanik bir şekilde vücudun bir bölümü olarak kullanıldığı, çehre kelimesinin his ve duyguların bir ifadesi, sima kelimesinde insan ve şahsiyet manalarının ön plana çıktığı ve surat kelimesinin ise olumsuzluk ve çirkinlikle eş değer tutulduğu görülmektedir. Örneklere bakıldığında "yüz kasları", "edebi simalardan birkaçı" yahut da "it suratlı" ibarelerinin öbür kelimelerle kullanılmaya pek de uygun olmadığı görülmektedir. Yine bu kelimelerin olumsuz hâllerine bakıldığında bazılarının olumsuz hâllerinin kullanılmadığının bazılarının da olumsuz anlamlarının (yüzsüz 'utanması olmayan', suratsız 'somurtkan') birbirinden farklı şeylere işaret ettiği ortaya çıkmaktadır.

yüz: Göz, burun ve ağzı içeren kafanın ön kısmı.

çehre: Yüze veya belli bir nesneye, yere yansıyan his ve duyguların görünümü.

sima: Yüzün, kişinin şahsiyetini veya karakterini yansıtan görünümü.

surat: Yüzün, özellikle olumsuz bir ifade veya mimikle belirginleşen görünümü.

Arzulamak/arzu etmek, dilemek, istemek kelimelerine bakıldığında arzulamak/arzu etmek kelimesinin kişinin hayalini kurduğu şey için içten gelen yoğun ve manevi bir hissi, dilemek kelimesinin kişinin kendi çabası dışında başka birinden bir şeyin yapılmasını bekleme arzusu, istemek kelimesinin ise müşahhas ve belirli bir şeyi talep etmek anlamında kullanıldığı görülmektedir. İstemek kelimesi kişinin bir şeyi elde etmek için giriştiği kısa süreli ve belirli hedefler iken arzu etmek/arzulamak kelimesinde kişinin ulaşmayı istediği uzun süreli güçlü ve yoğun istek manası, dilemek kelimesinde ise gerçekleşmesi pek de mümkün olmayan ve kişinin çaba göstermediği hâlde ulaşmayı beklediği istek anlamları ön plana çıkmaktadır. "-Ne istersiniz? -Çay.", "Kendisine uzun, sağlıklı ömürler diledim.", "Onunla evlenip bir yuva kurmayı arzuladım" örneklerinde kullanılan kelimeler yerine öbür kelimeler kullanıldığında anlamın değişeceği yahut da öbür kelimelerin kullanılmasının uygun olmayacağı görülmektedir.

istemek: Çoğunlukla kısa vadede bir şeyi elde etmeye meyilli olmak.

arzulamak: Uzun vadede ve yoğun bir şekilde bir şeyin gerçekleşmesini istemek.

dilemek: Gerçekleşmesi pek mümkün olmayan bir şeyi başkasından bekleyerek temenni etmek.

İzin, müsaade ve ruhsat kelimelerine bakıldığında izin kelimesinin yasağın kalkması ve kişin hakkını kullanmayı talep etmesi, müsaade kelimesinin bir işin yapılabilmesi için uygun, elverişli ortamın sağlanması, ruhsat kelimesinin ise kişinin bir şeyi kullanmak veya işletmek için hak talep etmesi anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. "Çarşı izni, yıllık izin", "silah ruhsatı, iş yeri açma ruhsatı, araba ruhsatı, avukatlık ruhsatı" ibarelerinde izin ve ruhsat kelimelerinin birbiriyle değiştirilemeyeceği görülmektedir. Yine "yapı ruhsatı" ve yapı kullanma izni" birbirinden farklı belgeleri ifade etmektedir. Yapı ruhsatı, "Bir inşaat projesinin belirli kanun ve hükümlere uygun bir şekilde çizildiğini gösteren başlama lisansı" iken yapı kullanma izni ise "Tamamlanmış bir yapının, tamamının veya kısmen kullanılması mümkün bölümleri tamamlandığında bu bölümlerinin kullanılabilmesi için alınan izin belgesi" dir[147]. Çünkü izin, kişinin yetki sahibinden hakkını kullanmayı talep etmesi iken ruhsat, kişinin hak sahibinden kullanma hakkı talep etmesini ifade etmektedir. "Müsaade edin, ben doktorum." örneğinde ise kişi bir yasağın kalkmasını ya da bir hakkı kullanmayı talep etmemektedir, burada kişi yapacağı müdahale öncesinde ortamın uygun hâle getirilmesini, ona kolaylık sağlanmasını talep etmektedir. Dolayısıyla bu üç kelimenin kendi aralarında kullanım farklılıkları olduğu görülmektedir.

izin: Bir yasağın kalkması veya kişinin belirli bir hakkını kullanması için alınan veya verilen serbestlik.

müsaade: Bir işin yapılabilmesi için elverişli ortamın sağlanması.

ruhsat: Bir şeyi kullanmak veya işletmek için hak sahibinden alınan tasdik.

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde aslında anlamdaş olarak görülen kelimelerde de birtakım anlam ve kullanım farkları olduğu ortaya çıkmaktadır. Aksan'ın[148] da belirttiği gibi bu kelimelere "anlamdaş" yerine "yakın anlamlı" kelimeler demek daha doğru olacaktır. Sözlüklerde bu kelimeleri farklılıkları yok sayarak hepsini aynı kavramı yansıtıyormuş gibi tarif etmek teoride sözlük hazırlayıcılara kolaylık sağlasa da pratikte kullanıcıların fikir dünyalarını kısırlaştırmakta ve kendilerini tam ve doğu bir şekilde ifade etmelerinde engel oluşturmaktadır. Bu sebeple anlamdaş olarak görülen bu kelimeler arasındaki farkları ortaya koyacak çalışmaların artması ve sözlüklerin de tariflerini bu çalışmalar neticesinde güncellemeleri oldukça önemlidir.

[147] Emlakjet, "Yapı Ruhsatı Nedir ve Neden Önemlidir?" (Erişim tarihi: 12 Mart 2024).

[148] KARAAĞAÇ, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana çizgileriyle)*, 72.

Finansman Beyanı Bu araştırma; kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörler kuruluşlarından herhangi bir hibe almamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir muhtemel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Yazar Katkıları Bu makale tek yazarlıdır. Kavramlaştırma, metodoloji, araştırma, yazım ve düzenleme süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul Onayı Bu çalışma, birincil veri toplama (anket, görüşme, deney vb.) içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Funding Statement This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Declaration of Interests The author declares that there is no conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions This is a single-authored article. Conceptualization, methodology, investigation, writing, and editing were all carried out by the author.

Ethics Approval This study did not involve primary data collection (surveys, interviews, experiments, etc.) and therefore did not require ethics committee approval.

Kaynaklar

ADAMSKA-SAŁACİAK, Arleta. "Equivalence, Synonymy, and Sameness of Meaning in a Bilingual Dictionary." *International Journal of Lexicography*, 26, 3. sy.,(2013): 329-325.

AKSAN, Doğan. *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana çizgileriyle)*. Ankara: A. Ü. Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları, 1978.

AKSAN, Doğan. *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi, 1996.

APRESJAN, Juri. *Systematic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

ARISTOTELES. *Orgonon II*., mütercim Hamdi Ragıp ATADEMİR. İstanbul: MillI Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.

el-ASKERÎ, Ebû Hilâl. *Arap Dili'nde ve Kur'ân'da: Farklar Sözlüğü: el-Furûq fi 'l-Luğa*. 1. bsk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2009.

AYVERDİ, İlhan ve Ahmet TOPALOĞLU. *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, cilt 1 A-G*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005.

AYVERDİ, İlhan ve Ahmet TOPALOĞLU. *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, cilt 2 H-N*. 2006.

AYVERDİ, İlhan ve Ahmet TOPALOĞLU. *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, cilt 3 O-Z*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006.

BLOOMFIELD, Leonard. *Language*. New York: Holt, 1933.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 24. bs. Ankara: Pegem Akademi, 259..

CLARK, Eve V. "Conventionality and Contrast: Pragmatic Principles with Lexical Consequences." *Frames, Fields and Contrasts: New essays in Semantic and Lexical Organization* içinde, ed. Eva Fedder Kittay ve Adrienne Lehrer, 171-188. New Jersey: Routledge, 1992.

CLAUSON, Gerard. *An Etymological Dictionary of Prethirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press, 1972.

ÇAĞBAYIR, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Emlakjet. "Yapı Ruhsatı Nedir ve Neden Önemlidir?" (Erişim tarihi: 12 Mart 2024). https://www.emlakjet.com/haber/blog/yapi-ruhsati-nedir-ve-neden-onemlidir#:~:text=Yani%20k%C4%B1saca%2C%20bir%20yap%C4%B1n%C4%B1n%20in%C5%9Fas%C4%B1na,kullanma%20izin%20belgesi%20olarak%20ge%C3%A7mektedir

el-FÎRÛZÂBÂDÎ. *el-Ukyânûsu 'l-basît fî tercemeti 'l-kâmûsi 'l-muhît*. mütercim Mütercim Âsım Efendi, 3. c.(3). İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1272.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi. *Hakka Sığındık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi. *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

HÂŞİM, Ahmet. *Paris, Frankfurt Yahut Hiç!*. İstanbul: Natos Kitap Yayınevi, 2008.

HİSAR, Abdülhak Şinasi. *Geçmiş Zaman Edipleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

JACKSON, Howard. *Lexicography: An Introduction*. London: Routledge, 2002.

JACKSON, Howard. *Words and Their Meaning*. New York: Routledge, 1988.

KARAAĞAÇ, Günay. *Anlam (Anlam Bilimi Ve İletişim)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.

KARAY, Refik Halid. *Gurbet Hikâyeleri Yeraltında Dünya Var*. İstanbul: İnkılâp, 2009.

KARAY, Refik Halid. *Kirpinin Dedikleri*. İstanbul: İnkılâp, 2009.

KARAY, Refik Halid. *Sakın Aldanma İnanma Kanma*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1942.

KEMAL, Orhan. *Ekmek Kavgası*. İstanbul: Everest Yayınları, 2007.

KEMAL, Orhan. *Yağmur Yüklü Bulutlar*. İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974.

KEMAL, Yaşar. *Zulmün Artsın*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1994.

KEMAL,Yaşar. *Ölmez Otu*. Ankara: Tekin Yayınevi, 1983.

KEMAL,Yaşar. *Sarı Sıcak*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1991.

LEECH, Geoffrey. *Semantics: The Study Of Meaning*. London: Penguin Books, 1981.

LYONS, John *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

MUALLİM NÂCÎ. *Lugat-ı Nâcî*. İstanbul: Asr Matbaası, 1310 [=1893].

NİŞANYAN, Sevan. *Nişanyan Sözlük-Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. İstanbul: Liberus Kitap, 2020.

ÖZDEN, Halil İbrahim. "Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık Ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık İçindeki Yeri". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16, I. özel sayı, (2014): 160-165, https://doi.org/10.18493/kmusekad.40568

ÖZÖN, M. Nihat. *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1971.

ÖZÖN, M. Nihat. *Resimli-Büyük Türk Dili Sözlüğü*. İstanbul: Arkın-Ofset Basımevi, 1971.

PALMER, Frank Robert. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.

AHMED RASİM. *Şehir Mektupları*. İstanbul: Karanfil Yayınları, 2005.

ROBINSON, Richard. *Definition*. Oxford: Clarendon Press, 1962.

SAFA, Peyami. *Arsen Lüpen İstanbul'da*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2001.

STEINGASS, Francis Joseph. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London: Routledge & Kegan Paul Limited, 1963.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ. *Kámûs-ı Türki*. Dersaâdet: İkdam Matbaası, 1317 [=1900].

ŞÜKÛN, Ziya. *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftâr Ferhengi Ziya, 4. fasikül*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: MEB, 1969.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

TIETZE, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, cilt 1 A-E*. İstanbul-Wien: Simurg Yayıncılık, 2002.

TIETZE, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, cilt 2 F-J*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009.

TIETZE, Andreas. *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, cilt 3 F-J*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.

TIETZE, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. cilt 5 M-N*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.

TIETZE, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, cilt 6 O-R*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.

TIETZE, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, cilt 7 S-Ş*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2019.

TIETZE, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, cilt 9 Y-Z*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2019.

TOPALOĞLU, Ahmet. *Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

TS Corpus. "*Yüz*, *Çehre*, *Sima*, *Surat*; *Arzulamak/Arzu Etmek*, *Dilemek*, *İstemek*; *İzin*, *Müsaade*, *Ruhsat*" maddeleri, (Erişim tarihi: 12.03.2024), *https://tscorpus.com/*

Türk Dil Kurumu. *Yüz*, *Çehre*, *Sima*, *Surat*; *Arzulamak/Arzu Etmek*, *Dilemek*, *İstemek*; *İzin*, *Müsaade*, *Ruhsat*" maddeleri içinde Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim tarihi: 04.03.2025), *https://sozluk.gov.tr/*

VARDAR, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual, 2002.

YAYLA, Yasin. "Türkiye Türkçesinde Mana Birleşmesi Problemi: "Gaye", "Hedef", "Maksat", "Amaç" Örneği", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 20, (2020): 145-156. DOI: 10.29000/rumelide.791112.

YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.